

فصلنامه علمی - پژوهشی «پژوهش زبان و ادبیات فارسی»

شماره چهل و ششم، پاییز ۱۳۹۶: ۶۹-۹۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۱۸

وضعیت نگارش فارسی در وبسایت‌های پربیننده کشور از منظر اصول ویرایش فنی

* وحید خلیلی اردلی

** محمد حکیم‌آذر

*** اصغر رضاپوریان

چکیده

فضای مجازی و اینترنت به‌خاطر ارتباط گسترده با کاربران و تولید نوشتار فراوان به عرصه بروز مشکلاتی برای خط و زبان ملت‌ها، از جمله خط و زبان فارسی تبدیل شده‌است. برای به‌دست‌آوردن آمار و اطلاعاتی دقیق از وضعیت توانایی نگارش فارسی در هر کدام از بسترهای فضای مجازی (وب، دسکتاپ و موبایل) پژوهش و پیمایش چندانی انجام نشده است. در این پژوهش از طریق روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی مبتنی بر هدف، حدود هشت‌هزار جمله از پنجاه پایگاه پربیننده کشور در ده موضوع جداگانه، مطالعه و بررسی شد و میزان انحراف آنها از نوشتار معیار فارسی، ارزیابی و بسامد اشتباهات شاخص‌های ویرایش فنی مشخص شد که به‌ترتیب عبارتند از: دستور خط و هماهنگی در رعایت آن (۳۹ درصد)، نشانه‌گذاری‌ها (۳۰ درصد)، استقلال واژه (۲۲ درصد)، فاصله‌گذاری‌ها (۱۶ درصد)، عددنویسی (۲ درصد) و حروف‌چینی یا غلط‌تایی (۱ درصد). درنهایت برای کمک به بهبود درست‌نویسی در فضای مجازی راه‌کارها و پیشنهادهایی ارائه شد.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، اینترنت، زبان فارسی، نگارش فارسی، ویرایش فنی.

* دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران
khalilivahid1@gmail.com

** نویسنده مسئول: دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران
hakimazar@gmail.com

*** استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران
rezaporian@gmail.com

مقدمه

در گزارش یونسکو دربارهٔ وضعیت زبان‌های ملی در بستر فناوری اطلاعات که در سال ۱۹۸۰م. با عنوان یک جهان و صداهای بسیار منتشر شد، چنین آمد: «در شرایط جدید جهانی برای اینکه نظم نوین اطلاعاتی حاکم بر جهان، ماهیتی عادلانه و منصفانه داشته باشد، زبان‌های ملی باید توسعه یابند تا بتوانند نیازهای ارتباطی پیچیده و متنوع جهان امروز را برآورده سازند. در چنین شرایطی به‌ویژه زبان‌های جهان سومی نیاز به برنامه‌ریزی دارند تا بتوانند خود را به مقام یک زبان علمی برسانند؛ زبانی که دربرگیرندهٔ اصطلاحات و مفاهیم علمی باشد» (محمدنژاد عالی‌زمینی، کاووسی، ۱۳۸۷: ۱۱۷).

اینترنت و فضای مجازی، بستر اصلی و پرکاربرد «نوشتن» و «ارتباطات» شده است. ابزار نوشتن تغییر کرده و از یکی دو دههٔ گذشته تا کنون، همهٔ ملت‌هایی که دارای زبان و خط مستقل هستند، به‌خاطر شرایط ویژهٔ حاکم بر این دنیای جدید نوشتاری، نگران تضعیف و حتی نابودی خط، زبان و فرهنگ خویش شدند و برای حفظ و حراست از آنها در برابر تهدیدات فناوری‌های نوین و ابزار جدید نوشتاری، برنامه‌ها و راهکارهای عملی ارائه کرده‌اند. این پدیدهٔ نوین، ابعاد مختلفی دارد و روزه‌روز بر جنبه‌های متنوع و متکثر آن افزوده می‌شود. غفلت از این دنیای جدید می‌تواند در حوزه‌های مختلف علمی، اجتماعی، فرهنگی و غیره آسیب‌زا باشد: «آسیب‌های اجتماعی در دو فضای فیزیکی و مجازی با توجه به ویژگی‌های ذاتاً متمایز آنها و تحت تأثیر فرامتغیرهای دو فضا، تفاوت‌های اساسی و ساختاری با یکدیگر دارند که در اثرات و پیامدها این تفاوت‌ها آشکار می‌شود» (عاملی، ۱۳۹۳: ۳۵). پس باید بیش از هر زمانی برای مقابله با آسیب‌های این دنیای جدید الکترونیکی و زنده‌نگه‌داشتن خط و زبان فارسی و مواریت فرهنگی در عرصهٔ وب‌پژوهی زبانی و ادبی تلاش کرد. این پژوهش نیز برای پاسخ به همین نگرانی، یعنی آگاهی‌یابی از وضعیت رواج الگوهای غیرمعیار نوشتار فارسی در پایگاه‌های اینترنتی پربینندهٔ کشور انجام شده است. به باور پژوهندگان این حوزهٔ نوین، از میان انواع متفاوت گونه‌های زبانی فارسی؛ شامل گونهٔ نوشتاری، گونهٔ گفتاری، گونهٔ ادبی، گونهٔ رسانه‌ای، گونهٔ وب‌نگاشت و... دو گونهٔ زبانی جدید؛ یعنی رسانه‌ای و

وب‌نگاشت (وب‌نوشت)^۱ هر دو به ترتیب به‌عنوان پراشکال‌ترین و پراشحراف‌ترین گونه‌ی زبان معیار شناخته شده‌اند (نیکوبخت، ۱۳۹۳: ۲۵-۳۱).

در این پژوهش، پس از انتخاب روشمند ۷۸۱۰ جمله از نوشتار تولیدشده در اینترنت و جمع‌آوری داده‌ها، اشتباهات همه آنها از نظر شاخص‌های ویرایش فنی یا صوری مشخص و با شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و تحلیلی (آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه و کای اسکوئر) تجزیه و تحلیل شدند و راه‌کارهایی برای بهبود نگارش فارسی و دستورخط و رفع بخشی از مشکلات موجود ارائه شد.

شاخص‌های این پژوهش با استناد به دستور خط فارسی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی حسن ذوالفقاری، دانش‌نشانه‌گذاری در خط فارسی، اثر ناصر نیکوبخت و راهنمای نگارش و ویرایش محمدجعفر یاحقی مشخص شد. این شاخص‌ها عبارتند از: دستور خط و هماهنگی در رعایت آن، نشانه‌گذاری‌ها، استقلال واژه، فاصله‌گذاری‌ها، عددنویسی و غلط‌تایی. براساس این شاخص‌ها، اطلاعات خواسته‌شده از جامعه هدف استخراج شد که تحلیل‌ها و نتایج مربوط به آن ارائه خواهد شد.

پیشینه پژوهش

از یک نگاه، همه آثار منتشرشده مربوط به فضای مجازی و زبان را می‌توان به دو بخش «اهمیت موضوع» و «سنجش وضعیت موجود» تقسیم کرد. کتاب‌ها و مقاله‌های زیادی درباره اهمیت موضوع و پرداختن به جوانب مختلف زبان و نگارش در بسترهای مختلف فضای مجازی (وب، ویندوز و موبایل) منتشر شده است؛ اما به‌دلیل نبودن این رویکرد پژوهشی، آثاری که وضعیت موجود نگارش فارسی را در فضای مجازی پیمایش و سنجش کند، بسیار اندک است. با این حال، چند نمونه از آثار فارسی و غیرفارسی، هم در حوزه اهمیت پرداختن به موضوع و هم در حوزه سنجش و پیمایش و نتایج آن بیان می‌شود.

کتاب انقلاب زبانی^۲ اثر دیوید کریستال (۲۰۰۴)، زبان‌شناس مشهور که شهرام تبریزی در سال ۱۳۸۵ آن را ترجمه و منتشر کرد. در این کتاب آینده زبان انگلیسی و زبان‌های دیگر و تأثیر عمیق پدیدارشدن فناوری اینترنت، بررسی شد و نتیجه این شد

1. weblog language
2. The Language Revolution

که اینترنت در آنها بررسی شده و نتیجه گرفته است که اینترنت، زبان گفتار و نوشتار را تحت تأثیر یک وسیله ارتباط زبانی بدیع قرار داده و پرسش‌های جدیدی را دربارهٔ چگونگی ادامهٔ تکامل زبان پیش رو نهاده است.

اثر دیگری که به بررسی اثر اینترنت بر زبان انگلیسی پرداخته، کتاب «تأثیر رایانه، اینترنت و ارتباطات رایانه‌ای بر زبان روزمرهٔ انگلیسی» کتابی است از خانم سندرا گریفستن^۱ (۲۰۱۰) است:

نویسنده، تأثیرات ابزارهای ارتباطی بر زبان، از جمله نوشتار را مطالعه و بررسی کرده است. همچنین به جنبه‌های مختلفی از تأثیرهای اینترنت و ابزار ارتباطی مبتنی بر رایانه بر روی زبان پرداخته است. نویسنده در بخشی از کتاب، نتیجه گرفته است که در عین حالی که اینترنت تأثیرات مثبتی، از جمله اضافه شدن کلمات جدید به زبان دارد، تبعات منفی نیز بر استفاده از کلمات و کاربرد علائم و نشانه‌گذاری گذاشته است.

طرح تحقیقی حسن ذوالفقاری با عنوان «الگوهای غیرمعیار در زبان مطبوعات» (۱۳۸۵)، مهم‌ترین اثر فارسی مرتبط و الگوی اصلی پژوهش حاضر است. در این پژوهش گسترده، بیش از دوازده‌هزار جمله از مطبوعات رایج و فعال کشور انتخاب شد و براساس شاخص‌های ویرایش فنی، زبانی و بلاغی، میزان انحراف از نوشتار معیار آنها سنجش و پیمایش شد. در نهایت مشخص شد که بیشترین تا کمترین اشتباهات در شاخص‌های ویرایش فنی به این ترتیب بودند: نشانه‌گذاری، دستور خط، عددنویسی و غلط تایپی.

دومین اثر فارسی، کتاب نوآلیف «زبان، هویت ملی و فضای سایبر» اثر حیات عامری (۱۳۹۵) است که پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات آن را منتشر کرد. پژوهشگر بیش از ده‌هزار جمله از سایت‌های رسمی و وبلاگ‌های فارسی را با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای گردآوری و با روش توصیفی-تحلیلی بررسی کرده است. از جمله نتایج آن پژوهش این بود که در مقایسهٔ زبان وبلاگ‌ها و وبسایت‌ها روشن می‌شود که هر دو در رعایت فاصله‌های مجازی علایم نگارشی توجیهی ندارند و اشتباهاتی که در زبان وبلاگ‌ها دیده می‌شود، بیشتر از نوع غلط‌های املائی است؛ اما غلط‌های املائی در وبسایت‌ها کمتر و اشتباهات دستوری بیشتر است.

1. Sandra Greiffenstern

در حوزه زبان فارسی، مقالاتی نیز در این خصوص نوشته شده است. مقاله بهمن زندی و فاطمه ربانی (۱۳۸۸) با عنوان «میزان همخوانی زبان پیام کوتاه با زبان فارسی معیار»، در دوره دوم از شماره فصلنامه تحقیقات فرهنگی منتشر شده است. نویسندگان مقاله به روش تحلیل محتوا میزان همخوانی دستوری و معنایی پیام‌های کوتاه با زبان فارسی معیار را بررسی کردند و از مقایسه پیامک‌های فارسی و پیامک‌های استفاده‌شده در جوامع دیگر و به‌ویژه در کشورهای انگلیسی‌زبان، نتیجه گرفتند که ابزارهای جدید ارتباطی، مانند تلفن همراه، بستری را فراهم می‌کند که نسل جوان نشانه‌های زبانی تغییر یافته‌ای را نسبت به زبان معیار در پیام‌های خود به کار بگیرند. جامعه آماری آن پژوهش، ۱۷۹۵ پیام کوتاه در شش ماه اول سال ۱۳۸۷ بود.

«ویژگی‌ها و مسائل زبانی و نوشت‌های فارسی» (۱۳۸۹)، عنوان مقاله دیگری است که در شماره سوم از دوره یازدهم نامه فرهنگستان منتشر شد. نویسندگان مقاله، احمد رضی، دانشیار دانشگاه گیلان و حسام ضیائی، عضو هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر، پژوهش خود را بر روی وبلاگ‌های شخصی فارسی - که در اواخر دهه هشتاد خورشیدی، موج فراگیر نوشتن در اینترنت بود - متمرکز کرده بودند و مهم‌ترین ویژگی‌های وب‌نوشت‌ها را ساده‌نویسی، غلبه زبان محاوره، کوتاه‌نویسی، گوناگونی سبک‌ها و گرایش به طنز برشمردند و آشفتگی‌های املائی، فراوانی غلط‌های املائی، فراوانی واژه‌های بیگانه و خیابانی، کم‌توجهی به قواعد دستور زبان فارسی و ابهام را مهم‌ترین اشکالات زبان و نوشت‌ها دانستند.

مصطفی عاصی و مریم مسگر خویی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «سبک‌شناسی وبلاگ‌نویسی به زبان فارسی»، ویژگی‌های زبانی و نوشت‌های فارسی را از لحاظ استفاده از سبک خاصی از زبان بررسی کردند. نویسندگان مقاله پس از مشاهده و بررسی زبان و نوشت‌ها در وبلاگ‌نویسی فارسی به این نتیجه رسیدند که زبان و نوشت‌ها با نوشتار عادی زبان فارسی تفاوت اساسی دارد و ضمن داشتن برخی ویژگی‌های نوشتار رسمی، بسیاری از ویژگی‌های زبان گفتار غیررسمی را در خود جای داده‌اند. این وب‌نوشت‌ها، از این جهت که کاربرد گسترده‌ای در بین اقشار مختلف دارند و روزبه‌روز بر تعداد آنها افزوده می‌شود، می‌توانند به سرعت در تغییر زبان فارسی نوشتاری و گفتاری

تأثیرگذار باشند و آن را از حالت رسمی و فخیم به سبکی ساده و عامیانه و البته کوتاه و ساده تبدیل کنند.

«سهل‌انگاری غیرطبیعی در نوشتار فضای مجازی»، (اردیبهشت ۱۳۹۵) عنوان گفت‌وگوی روزنامه شرق با حسن ذوالفقاری است. این گفت‌وگو نکات قابل تأملی دارد که لزوم انجام پژوهش‌هایی نظیر پژوهش حاضر را آشکارتر می‌کند. ذوالفقاری می‌گوید: معلوم است این اتفاقات که اکنون در فضاهای مجازی در حال رخ دادن است، غیرطبیعی و غیرمنطقی است و باید نظارت و کنترل شود. ارزش‌های زبان فارسی باید به نسل جدید شناسانده شود و هوشیاری زبانی ما باید بیشتر باشد. نهادهای مسئول برای مراقبت از زبان و خط در ردیف نخست قرار دارند و مردم هم باید این آگاهی عمومی را داشته باشند.

ضرورت پژوهش

یکی از جلوه‌های فرهنگی و اجتماعی تأثیر رسانه بر رفتار و اندیشه مردم، حوزه چندوجهی خط، زبان و نوشتار است. با وجود اینکه اصل امکان تهدید زبان‌های ملی از جمله زبان فارسی در فضای مجازی مورد تأیید و تأکید است؛ برای رسیدن به راه‌حل‌های کاربردی، پژوهش و پیمایش‌چندانی انجام نشده‌است. اگر تغییرات طبیعی زبان، با بی‌برنامگی و غفلت زبان‌شناسان مواجه شود، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به زبان، خط و فرهنگ فارسی وارد می‌شود. این حساسیت و تمرکز بر مراقبت از خط و زبان در فضای مجازی، موضوعی جهانی است و همه کشورهای دارای خط و زبان مستقل، نسبت به آن توجه ویژه دارند. «توسعه کاربردی خط و زبان در محیط چندزبانۀ فضای مجازی یکی از برنامه‌های فرهنگی و فناوری در هر کشور است. از اواخر قرن بیستم، دولت‌ها در اثر ترک تازی خط و زبان انگلیسی در اینترنت نگران آسیب‌پذیری زبان ملی خود در فضای مجازی شدند و به سمت بومی‌سازی فناوری اطلاعات روی آوردند. (عاملی، به نقل از بی‌جن‌خان، ۱۳۹۴: ۶۴). بنابر اشارات فوق، برای اطمینان بیشتر برنامه‌ریزان زبان فارسی و فضای مجازی از مشکلات موجود و روشنگری و تشویق همگان به لزوم فراگرفتن آیین درست‌نویسی و کاربرد آن در نوشتار فضای مجازی، لازم است که با پژوهش‌های جدید،

وضعیت موجود سنجیده شود و نتایج قابل‌استنادی ارائه گردد. همچنین ضروری است که:
(الف) - اقدامات جدّی در زمینه آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی، در همه سطوح اجتماعی، صورت گیرد؛

(ب) دانشگاهیان و پژوهشگران، تحقیقات کاربردی، وسیع و مختلفی در این زمینه انجام دهند؛

(پ) در برابر میزان و چگونگی انحراف نوشتار از زبان معیار، ارزیابی و پایش پی‌درپی انجام گیرد؛

(ت) آیین نگارش فارسی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای در نظام برنامه‌ریزی آموزشی کشور، در شمار بیاید؛

(ث) دستگاه‌های برنامه‌ریزی و اجرایی مرتبط فرهنگی و علمی، راهکارهایی قابل اجرا برای مقابله با این تهدیدات ارائه کنند.

بنابر آنچه گفته شد، لزوم توجه‌دادن و شتاب‌دهی به تحقیقات مرتبط با آیین درست‌نویسی، به‌ویژه تمرکز پژوهش‌محور بر انبوه نوشتار در فضای مجازی و آگاهی‌یافتن از بسامد رواج الگوهای غیرمعیار در نوشتار وبسایت‌های پربیننده، از مهم‌ترین ضرورت‌های پژوهش است.

اهداف پژوهش

این پژوهش به‌منظور بررسی وضعیت اصول نگارشی فنی در فضای مجازی و ارائه راهکارهایی برای حفظ و حراست از خط و زبان فارسی در فضای مجازی انجام شده و اهداف مختلفی را دنبال می‌کند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

(الف) تعیین بسامد الگوهای غیرمعیار در نوشتار فضای مجازی از منظر اصول «ویرایش فنی» مبتنی بر یک پژوهش میدانی؛

(ب) شناخت و آگاهی‌یابی از وضعیت و کیفیت رعایت آیین نگارش فارسی در فضای مجازی؛

(پ) تجزیه و تحلیل آماری اشکالات موجود در جامعه ده‌گانه هدف؛

(ت) ارائه نتایج، پیشنهادهای و راهکارهایی برای بهبود وضعیت نگارش فارسی در متون تولیدی فضای مجازی کشور.

مبانی نظری

در این پژوهش، بیشتر به بررسی مفاهیم اکتفا شد. کمبود نظریات ارائه شده در برایندها یا نتایج تحقیقات مرتبط با توانایی نگارش فارسی در فضای مجازی و کمبود نمونه‌های کار شده و مشابه، همه مراحل پژوهش را با دشواری‌های زیاد و صرف وقت فراوان روبه‌رو کرد. با این وجود، این پژوهش را باید جزء مراحل آغازین یک جریان در حوزه تحقیقات رسانه‌ای - زبانی برشماریم و امیدوار بود که دانشجویان و پژوهشگران دیگر برای تکمیل و تعالی این جریان نوپا گام‌های محکم‌تر و دقیق‌تری بردارند.

وب‌پژوهی در گستره خط و نگارش فارسی

«زبان فارسی میراث مشترک همه اقوام ایرانی است که در فلات پهناور ایران‌زمین سالیان سال زیسته‌اند. این زبان فاخر سال‌های سال زبان علم و زبان ادبیات و زبان تاریخ و زبان دین و فلسفه بوده است و بخشی از تمدن بشری به این زبان خلق شده و محفوظ است؛ بنابراین حفظ و تواناسازی زبان فارسی نه تنها وظیفه ملی، که وظیفه‌ای جهانی و بشری است و به حق در سند چشم‌انداز و نقشه جامع علمی کشور به آن توجه شده و به‌عنوان زبان علم مورد تأکید قرار گرفته است و طبعاً ارتقای جایگاه زبان فارسی در فضای ارتباطی مجازی به حفظ و توسعه آن کمک بزرگی خواهد کرد»^(۱).

فضای مجازی امروزه به‌عنوان پرکاربردترین رسانه مورد استفاده میلیاردها کاربر قرار می‌گیرد؛ به همین دلیل پژوهشگران گرایش‌های مختلف علمی از زوایای گوناگون درباره آن مطالعه می‌کنند. وب‌پژوهی در حوزه آسیب‌شناسی خط و نگارش در فضای مجازی یکی از همین رویکردهای نوین است؛ اما با خلأها و کمبودهای فراوانی روبه‌رو است. در لزوم تحقیق و واکاوی دقیق علمی و پژوهشی در این حوزه اختلاف‌نظری نیست؛ ولی شیوه‌ها و مسیرهای پژوهشی مرتبط با آن متنوع و گسترده است. انجام‌دادن پژوهش‌های مرتبط با خط و زبان فارسی در فضای مجازی، به‌عنوان یک جریان تازه در گستره پژوهش‌های زبانی و ادبی به توجه بیشتر نیاز دارد.

گونه‌های مختلف زبانی

زبان فارسی که گویشوران بسیاری در دنیا دارد و مردم سرزمین‌های ایران،

تاجیکستان و بخشی از افغانستان به آن سخن می‌گویند، گونه‌های فراوانی دارد. زبان‌شناسان و پژوهشگران زبان در منابع مختلف، تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از گونه‌های مختلف زبان ارائه کرده‌اند. ناصرقلی سارلی، گونه‌های مهم زبان معیار را به چهار گونه علمی (زبان علم)، رسانه‌ای، اداری و ادبی تقسیم کرده است (سارلی، ۱۳۸۷: ۱۴۳). در این‌باره تقسیم‌بندی‌های دیگری هم انجام شده است. اکنون به پنج گونه رایج‌تر زبان فارسی می‌پردازیم که با تحقیقات مربوط به خط و نگارش فارسی ارتباطی مستقیم دارند و مردم ایران با آن پنج گونه سخن می‌گویند، می‌نویسند و در معرض ارتباطات مداوم با آن قرار دارند.

گونه گفتاری: همان گونه زبانی است که روشنفکران، درس‌خواندگان، معلمان و استادان دانشگاه، سیاستمداران و زمامداران کشور و سخنرانان علمی و مذهبی در گفتارها، سخنرانی‌ها و گفت‌وگوهای معمولی خود به کار می‌برند.

گونه نوشتاری: زبان رسمی نامه‌های اداری و کتاب‌های درسی مدارس و دانشگاه‌هاست که دستگاه آموزش و پرورش آن را برای آموزش دانش‌آموزان به کار می‌برد، مطالب علمی و سیاسی و اجتماعی روزنامه‌ها و مجله‌ها به آن نوشته می‌شود و در گفتارهای رسمی و برنامه‌های علمی، فرهنگی و خبری صداوسیما با آن سخن می‌گویند.

گونه ادبی: زبانی است که برای نگارش مفاهیم عاطفی و خیال‌انگیز و لطیف به شیوه‌ای زیبا و دل‌انگیز که دارای تعبیرات هنری و جنبه‌های شاعرانه است، به کار می‌رود.

گونه رسانه‌ای: به نظر می‌آید که برای زبان رسانه‌ای هنوز تعریفی جامع با حدودمرزی روشن ارائه نشده است و این یک عیب بزرگ در تقسیم‌بندی گونه‌های زبانی فارسی امروز است. زبان رسانه تفاوت‌های آشکاری با انواع دیگر دارد که لازم است تا در یک پژوهش مستقل بر روی این موضوع تحقیق شود. با این حال نظر نیکوبخت، پذیرفتنی‌تر است که: «زبان رسانه‌ای پرکاربردترین گونه زبانی رایج در اغلب کشورهاست. این زبان برای اطلاع‌رسانی در نشریات، رادیو، تلویزیون، پایگاه‌های خبری رایانه‌ای و حتی فیلم‌های دوبله و... نقشی عمده دارد. به دلیل سرعت در انتقال رویدادها، بسیار پرشتاب و بی‌قرار است، فرصت تأمل و اندیشیدن در ساختار و به‌گزینی را از پدیدآورنده سلب می‌کند؛ بنابراین زبانی بی‌پروا و ناندیشیده است، با وجود اینکه بیش از دیگر گونه‌های زبانی مخاطب‌گراست، تأثیر فراوانی بر رفتارهای زبانی جامعه دارد» (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ۲۵-۲۶).

زبان رسانه‌ای متأثر از بافت و ساختار زبان‌های بیگانه است. در این زبان واژه‌ها، ترکیب‌ها و حتی تشبیهات و استعارات و کنایات غریب و ناروا دیده می‌شود؛ به زبان گفتار بسیار نزدیک است؛ درجهٔ پروردگی و دقت در آن بسیار کم است و به‌طور کلی، پرنحرف‌ترین گونهٔ زبان معیار است (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ۲۶).

گونهٔ زبانی وب‌نوشت (weblog language): زبان وب‌نوشت را می‌توان جداگانه یا زیرمجموعهٔ همان زبان رسانه‌ای به حساب آورد؛ اما چون این مقاله بر روی همین گونهٔ زبانی متمرکز است، به‌طور جداگانه تعریف می‌شود. وب‌نوشت، گونه‌ای جدید از نوشته‌هایی است که از طریق اینترنت می‌تواند در اختیار همگان قرار گیرد. وب‌نوشت، سابقهٔ طولانی ندارد. در جهان برای نخستین بار از فوریه ۱۹۹۶ م. و در ایران از شهریور ۱۳۸۰ ش. آغاز شد. علی‌رغم عمر کوتاه خود در ایران، زبان فارسی از نظر تعداد وب‌نویسی در ردیف برترین زبان‌های دنیا قرار دارد. باید بین وب‌نوشت‌های شخصی و عمومی تفاوت قائل باشیم؛ منظور از وب‌نوشت‌های عمومی، همان وب‌سایت‌هایی است که در مجموع، روزانه میلیون‌ها بار مطالعه می‌شوند. مهم‌ترین ویژگی‌های این سایت‌ها یا وب‌نوشت‌ها را به شرح زیر می‌توان بیان کرد: از اصول و آیین مشخصی در فنون ویرایش فنی تبعیت نمی‌کنند؛ در رعایت قواعد دستوری شتاب‌زده عمل می‌کنند؛ میزان انحراف از معیار همهٔ آنها در سه شاخص دستورخط، پیوسته‌نویسی و نشانه‌گذاری بسیار بالا است؛ در موارد متعدد بین زبان گفتار و نوشتارشان تفاوت نیست؛ گاه حتی در یک سایت با داشتن اهداف واحد، نوشتار و ادبیات نگارشی متفاوتی حاکم است.

ویرایش و انواع آن

«ویرایش از مصدر فارسی ویراستن است. پیشوند Vi به‌معنای دور از هم و جدا و razis به‌معنای نظم و ترتیب و دربرگیرندهٔ معانی دو مصدر پیراستن و آراستن است. معادل انگلیسی و عربی آن Edit و تحریر است» (ذوالفقاری، ۱۳۹۲: ۱۳). «صادق کیا که رئیس فرهنگستان زبان ایران (فرهنگستان دوم) بوده‌است، واژهٔ ویراستن را از فارسی میانه به فارسی نو آورده‌است و بر پایهٔ قواعد این زبان، از این واژه، صفت مفعولی ویراسته، صفت فاعلی ویراستار، و اسم مصدر ویرایش را ساخته‌است (ابوالقاسمی، ۱۳۷۳: ۳۵).

در تعریف تخصصی ویرایش، آن‌گونه که دربرگیرندهٔ روش و هدف این پژوهش

است، باید گفت: ویرایش یا ویراستاری به فرایند اصلاح و پاکیزه‌سازی نوشتاری اطلاق می‌شود که اصول پذیرفته‌شده یا توصیه‌شده نگارش معیار در آن رعایت نشده‌است. چنین نوشته‌ای باید از جهات گوناگون اصول درست‌نویسی؛ از جمله نظم، آراستگی، رعایت علائم نگارشی، رعایت نکات دستوری و املائی و نگارشی بازبینی شود. این بازبینی نوشته را ویرایش می‌نامند. ویرایش، نتایج و آثار فراوانی دارد؛ یکی از نتایج ویرایش این است که نوشته از انحراف احتمالی از زبان معیار و اصول پذیرفته‌شده نگارش در امان می‌ماند. توجه به اصول ویراستاری، پاکیزه‌نویسی و درست‌نویسی به سرعت مطالعه در کشور کمک می‌کند و زیباسازی نوشتار، باعث تأثیر بیشتر بر خواننده خواهد شد. اصلاح اشکالات موجود و مرتبط با خط و زبان معیار در نوشته، زمینه‌ی خلاقیت هنری و ادبی خوانندگان آن نوشته را هم فراهم می‌کند. «کمک به سلامت زبانی پیام متن، کشف و عرضه‌ی جذابیت‌های متن، کمک به انتقال صحیح و روشن و ساده‌ی متن، کمک به انسجام و وحدت متن، افزایش اعتبار علمی نوشته و افزایش شأن و منزلت علمی نویسنده از نتایج ویرایش است» (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ۱۴).

ویرایش انواعی دارد و پرکاربردترین تقسیم‌بندی در حوزه‌ی انواع ویرایش، همان تقسیم‌بندی مشهور فنی (صوری)، زبانی (ساختاری) و محتوایی (تخصصی) است؛ اما در منابعی که به‌تازگی در ضرورت ویرایش در عرصه‌ی مطبوعات و رسانه‌ها نوشته شده‌است، موضوع تازه‌ای هم مطرح شده و آن «ویرایش رسانه‌ای» است که در حقیقت به‌کاربردن همان انواع ویرایش در حوزه‌ی اثرگذار و متنوع رسانه‌ها است^(۱). ویرایش فنی که آن را ناظر بر آراستگی ظاهری و نظم و ترتیب بخشیدن به اثر می‌دانند، شاخص‌های متعددی دارد که نشانه‌گذاری‌ها، دستور خط فارسی و املا، عددنویسی، حروف‌چینی (غلط‌تاپی)، استقلال واژه یا پیوسته‌نویسی و رعایت فاصله‌ی کلمات (فاصله‌ی برون کلمه) از جمله این شاخص‌ها هستند.

روش پژوهش

این پژوهش یک مطالعه‌ی توصیفی - تحلیلی از نوع مقطعی^۱ است و از نظر روش

جمع‌آوری داده‌ها برای آزمون فرضیه‌ها و دستیابی به اهداف تعیین‌شده، در زمره تحقیقات پیمایشی^۱ به‌شمار می‌آید.

جامعه آماری این پژوهش، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی یا وبسایت‌های پربیننده کشور است. واحد نمونه‌گیری، یک وبسایت از مجموعه وبسایت‌های پربیننده هدف است. حجم نمونه با توجه به مطالعه پایلوت انجام‌شده و استفاده از فرمول کوکران، پنجاه وبسایت است.

با توجه به محدودیت استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی برای ارزیابی محتوای وبسایت‌های پربیننده و دردسترس نبودن چارچوب نمونه‌گیری، از روش‌های نمونه‌گیری سهمیه‌ای^۲ و بر مبنای هدف، به‌عنوان روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی استفاده شد.

جزئیات شیوه نمونه‌گیری به این شکل است که ابتدا با استفاده از نظر متخصصان آمار و فناوری اطلاعات از طریق سامانه‌های ارزیابی‌کننده Google و Alexa یک‌هزار پایگاه‌های پربیننده‌تر، به‌صورت هدفمند انتخاب شد. سپس برحسب بسامد موضوعات پایگاه‌ها در Google و Alexa و مبتنی بر روش نمونه‌گیری هدفمند، پایگاه‌ها به ده موضوع تقسیم شدند.

موضوعات تقسیم‌شده عبارتند از وبسایت‌ها یا پایگاه‌های اینترنتی: (۱) - اجتماعی و فرهنگی؛ (۲) - بانک‌ها و مراکز اقتصادی؛ (۳) - پایگاه‌های خبری یا خبری - تحلیلی؛ (۴) - پزشکی و سلامت؛ (۵) - خبرگزاری‌ها؛ (۶) - دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی؛ (۷) - مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک؛ (۸) - ورزشی؛ (۹) - وزارتخانه و سازمان‌ها؛ (۱۰) - هنر و ادبیات.

موضوعات تفکیک‌شده فوق از مهمترین حوزه‌های اطلاع‌رسانی و تولید نوشتار در اینترنت و فضای مجازی هستند که به‌طور کلی خبرهای موضوعی مرتبط با عنوان پژوهش را پوشش می‌دهند. براساس موضوعات ده‌گانه از هر موضوع، پنج وبسایت پربیننده‌تر انتخاب و درمجموع پنجاه وبسایت به‌عنوان حجم نمونه مورد بررسی قرار گرفت.

برای یکسان‌سازی زمان جمع‌آوری داده‌ها از جامعه هدف، بازه زمانی ۱۰ تا ۱۶

1. Survey
2. Quota Sampling

مهرماه ۱۳۹۵ انتخاب شد. دلیل انتخاب این بازه زمانی، برش زمانی از میانه سال، تکاپو و کوشش خبری در فضاهای آموزشی و دانشگاهی کشور در آغاز سال تحصیلی و هفته‌ای بدون تعطیلی است و همچنین رویداد خاص ملی یا بین‌المللی اتفاق نیفتاده تا بر کلیت مطالب و اخبار تأثیر بگذارد.

همه نوشتارها و خبرهای تولیدی در پنجاه وبسایت موردنظر، برای ارزیابی محتوا، فهرست‌بندی و تعداد مطالب یا اخبار تعریف‌شده براساس میزان تولید هر مطلب یا خبر انتخاب شد. با در نظر گرفتن سطح اشباع اشتباهات فنی در خبرها (تکرار اشتباهات در جمله‌های هر خبر)، ده جمله ابتدایی مطالب یا خبرهای منتشرشده در هر وبسایت انتخاب شد که در مجموع هفت‌هزار و هشت‌صد و ده (۷۸۱۰) جمله به‌عنوان محتوای وبسایت‌های هدف، تعیین و ارزیابی شدند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات برای این پژوهش، پرسش‌نامه معتبری بود که پیش از این توسط ذوالفقاری و همکاران استفاده شده بود. برای به‌روزرسانی پرسش‌نامه مذکور و کاربردی‌تر شدن آن با ابزار و نوشتار فضای مجازی، با تغییرات اندک (اضافه شدن ۲ پرسش) مجدداً پرسش‌نامه مورد تأیید استادان مرتبط قرار گرفت.

پس از جمع‌آوری داده‌ها و ساخت بانک داده در نرم‌افزار SPSS، داده‌ها با شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و تحلیلی (آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه و کای اسکوئر) تجزیه و تحلیل شدند.

نتایج تحلیل داده‌ها

الف) شاخص‌ها و منتخبی از نمونه‌های بررسی‌شده

۱) دستور خط و هماهنگی در رعایت آن: شامل بعضی از نشانه‌های خط فارسی، املاي واژگان، کاربرد پیشوندها و پسوندها، ضمائر ملکی و مفعولی، یای نکره و مصدری و نسبی، کسره اضافه، نشانه همزه و...
نمونه‌های بررسی‌شده:

۱- ۱) جمله نادرست: بدون تردید زندگی در محیطی امن و توام با آرامش و مهیا شدن نیازهای اجتماعی عمومی از حقوق بدیهی اقشار و گروه‌های جمعیتی محسوب می‌شود (از مجموعه خبرگزاری‌ها، ۹۵/۰۷/۱۰).

جمله درست: بدون تردید، زندگی در محیطی امن و توأم با آرامش و مهیاشدن نیازهای اجتماعی عمومی از حقوق بدیهی اقشار و گروه‌های جمعیتی شمرده می‌شود (کاربرد همزه).

۲- ۱) جمله نادرست: گستردگی مأموریت‌ها و مسئولیت‌ها در این وزارتخانه وظیفه سنگینی را برای خدمتگذاری به مردم پیش روی ما قرار داده است (از مجموعه بانک‌ها و مراکز اقتصادی: ۹۵/۰۷/۱۱).

جمله درست: گستردگی مأموریت‌ها و مسئولیت‌ها در این وزارتخانه وظیفه سنگینی را برای خدمتگذاری به مردم پیش روی ما قرار داده است (املائی واژه).

۳- ۱) جمله نادرست: لشکر تشنه و تازه رسیده حر جانی تازه گرفتند (نیم‌فاصله و یای کوچک)

جمله درست: لشکر تشنه و تازه رسیده حرّ جانی تازه گرفتند (از مجموعه خبرگزاری‌ها، ۹۵/۰۷/۱۰).

۴- ۱) جمله نادرست: همین شرایط نیز برای عمره‌گذارانی که برای دومین بار به عربستان سفر خواهند کرد اجرایی خواهد شد (از مجموعه بانک‌ها و مراکز اقتصادی: ۹۵/۰۷/۱۱).

جمله درست: همین شرایط نیز برای عمره‌گذارانی که دومین بار به عربستان سفر خواهند کرد، اجرایی خواهد شد (املائی نادرست).

۲) نشانه‌گذاری‌ها: نشانه‌گذاری، به کاربردن علامت‌ها و نشانه‌هایی است که خواندن و در نتیجه فهم مطلب را آسان و به رفع برخی ابهام‌ها کمک می‌کند. نمونه‌های بررسی شده:

۱- ۲) جمله نادرست: علی اصغر فانی در مصاحبه با خبرنگار خبرگزاری صدا و سیما، گفت: (از مجموعه پایگاه‌های خبری، ۹۵/۰۷/۱۲).

جمله درست: جمله نادرست: علی اصغر فانی در مصاحبه با خبرنگار خبرگزاری صدا و سیما گفت: (ویرگول).

۲- ۲) جمله نادرست: به گزارش سینماخبر، غلامرضا فرجی سخنگوی شورای صنفی نمایش درباره تعطیلی سالن‌های سینما گفت: (از مجموعه هنر و ادبیات، ۹۵/۰۷/۱۴)

جمله درست: به گزارش سینماخبر، غلامرضا فرجی، سخنگوی شورای صنفی نمایش، درباره تعطیلی سالن‌های سینما گفت: (ویرگول)

۳- ۲) جمله نادرست: به گزارش شبکه اطلاع رسانی راه دانا؛ دکتر ایرج خسرونیا درباره وضعیت صدور حکم پرونده عباس کیارستمی گفت: (از مجموعه هنر و ادبیات، ۹۵/۰۷/۱۲).

جمله درست: به گزارش شبکه اطلاع‌رسانی راه دانا، دکتر ایرج خسرونیا درباره وضعیت صدور حکم پرونده عباس کیارستمی گفت: (نقطه‌ویرگول).

۴- ۲) جمله نادرست: در حالی که دو تیم چهارنفره کار خود را دنبال کردند، افشین کاظمی... (از مجموعه خبرگزاری‌ها، ۹۵/۰۷/۱۰).

جمله درست: درحالی که دو تیم، چهارنفره کار خود را دنبال کردند، افشین کاظمی... (ویرگول).

۳) استقلال واژه یا پیوسته‌نویسی: استقلال واژه یا پیوسته‌نویسی را می‌توان در مجموعه دستورخط فارسی هم به‌شمار آورد؛ اما بسامد بالای خطاها، ارتباط مستقیم موضوع با صفحه‌کلیدها، لزوم آگاه‌سازی مخاطبان از رعایت استقلال واژگان و جلوگیری از غلط‌خوانی، عواملی بودند که این شاخص به‌طور جداگانه بررسی و اشتباهات مربوط به آن شمارش شد.

نمونه‌های بررسی شده:

۱- ۳) جمله نادرست: دبیرخانه سی و پنجمین جشنواره فیلم فجر اعلام کرد: (از مجموعه فرهنگی و اجتماعی: ۹۵/۰۷/۱۲).

جمله درست: دبیرخانه سی و پنجمین جشنواره فیلم فجر اعلام کرد: (پیوسته‌نویسی).
۲- ۳) جمله نادرست: فهرست اسامی پذیرفته‌شدگان در هر کدرشته محل استخراج گردیده است (پیوسته‌نویسی).

جمله درست: فهرست اسامی پذیرفته‌شدگان در هر کدرشته‌محل، استخراج شده‌است (از مجموعه دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی، ۹۵/۰۷/۱۱).

۳- ۳) جمله نادرست: اتفاقات بعد از جنگ را پیش‌بینی کردند (از مجموعه خبرگزاری‌ها: ۹۵/۰۷/۱۲).

جمله درست: اتفاقات بعد از جنگ را پیش‌بینی کردند (پیوسته‌نویسی).

- ۴-۳) جمله نادرست: که این رسالت بر عهده پارک های علم و فناوری و شرکت های دانش بنیان است (از مجموعه وزارتخانه ها و سازمان ها: ۹۵/۰۷/۱۵).
- جمله درست: که این رسالت بر عهده پارک های علم و فناوری و شرکت های دانش بنیان است (پیوسته نویسی).
- ۴) رعایت فاصله کلمات (فاصله برون کلمه): رعایت نکردن فاصله های مورد نیاز نشانه ها، به غیر از نازیبایی ظاهری در متن، موجب بدخوانی و دیریابی مفهوم عبارت می شود. نمونه های بررسی شده:
- ۱-۴) جمله نادرست: انتقال فرهنگ ایثار جهاد، شهادت، تقویت روحیه انقلابی و انتقال آرمان های رزمندگان انقلاب اسلامی در ۸ سال دفاع مقدس از جمله اهداف این اردو هاست (از مجموعه وزارتخانه ها و سازمان ها: ۹۵/۰۷/۱۴).
- جمله درست: انتقال فرهنگ ایثار، جهاد، شهادت، تقویت روحیه انقلابی و انتقال آرمان های رزمندگان انقلاب اسلامی در هشت سال دفاع مقدس، از جمله اهداف این اردو هاست (فاصله نشانه ها).
- ۲-۴) جمله نادرست: کتاب راهنمای معلم، همراه هنرجو، نرم افزارها و مجموعه محصولات که به امر یادگیری کمک می کنند، (از مجموعه وزارتخانه ها و سازمان ها: ۹۵/۰۷/۱۰).
- جمله درست: کتاب راهنمای معلم، کتاب همراه هنرجو، نرم افزارها و مجموعه محصولات که به یادگیری کمک می کنند، (فاصله نشانه ها).
- ۵) عدد نویسی: درست نویسی عددها به دو شکل حروفی و رقمی. نمونه های بررسی شده:
- ۱-۵) جمله نادرست: ۶ کشور برای نخستین بار در پارالمپیک حضور یافتند: آروبا، کنگو، مالاوی، سومالی، سائو تومه و تونگا (از مجموعه پایگاه های خبری - تحلیلی: ۹۵/۰۷/۱۴).
- جمله درست: شش کشور برای نخستین بار در پارالمپیک حضور یافتند: آروبا، کنگو، مالاوی، سومالی، سائو تومه و تونگا (عدد نویسی).
- ۲-۵) جمله نادرست: که ۱۵ فیلم از این میان ۱۰ تا ۹۰ درصد مراحل پیش تولید را طی کرده اند (از مجموعه هنر و ادبیات: ۹۵/۰۷/۱۴).

جمله درست: که از این تعداد، مراحل پیش تولید پانزده فیلم، ۱۰ تا ۹۰ درصد طی شد (عددنویسی).

۶) حروف چینی (غلط تایپی): اشتباهاتی که هنگام تایپ نوشتار به وجود می‌آیند. نمونه‌های بررسی شده:

۱- ۶) جمله نادرست: مدیر بهداشت محیط دانشگاه علوم پزشکی مشهد افزود: (از مجموعه خبرگزاری‌ها، ۹۵/۰۷/۱۵).

جمله درست: مدیر بهداشت محیط دانشگاه علوم پزشکی مشهد افزود: (غلط تایپی)
۲- ۶) جمله نادرست: نمایشگاه خودروی پاریس کمک کم به آخرین روزهای فعالیت خود نزدیک می‌شود (از مجموعه مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک: ۹۵/۰۷/۱۲).
جمله درست: نمایشگاه خودروی پاریس، کم‌کم به آخرین روزهای فعالیت خود نزدیک می‌شود (غلط تایپی).

ب) آمار توصیفی:

برای به دست آوردن بسامد اشتباهات ویرایش فنی در فضای مجازی و ارائه تحلیل و گزارشی قابل اعتنا به یک پژوهش میدانی نیاز بود. به همین دلیل پس از بررسی مطالب و اخبار وبسایت‌های پربیننده، شناخت و اشتباه‌شماری جمله‌ها و نوشتن جمله درست، میانگین، کمترین و بیشترین آن اشتباهات مشخص شد:

جدول (۱-ب) شاخص‌های توصیفی تعداد اشتباهات در موضوعات

ده‌گانه مورد بررسی

۷۸۱	تعداد خبر یا مطلب
۱۷/۹۶	میانگین
۴۲	دامنه تغییرات
۳	کمترین
۴۵	بیشترین
۱۳۹۷۲	جمع اشتباهات

از تعداد ۷۸۱۰ جمله بررسی شده در موضوعات ده‌گانه جامعه هدف، میانگین تمام اشتباهات ۱۷/۹۶ عدد در هر مطلب یا خبر در بازه زمانی مورد بررسی بود. دامنه تعداد اشتباه از ۳ تا ۴۵ در بین جمله‌های انتخاب شده هر مطلب یا خبر مشاهده شد. در مجموع، ۱۳۹۷۲ اشتباه در بین مطالب بررسی شده، وجود داشت. اشتباهات مذکور در جدول (۱-ب) قابل مشاهده است.
 (پ) بررسی رابطه بین اشتباهات و موضوعات ده‌گانه:

جدول (۱-پ): بررسی وضعیت رابطه بین تعداد اشتباهات و موضوعات ده‌گانه با استفاده از آزمون «کای اسکوئر»

تعداد اشتباهات											
موضوعات	اجتماعی و فرهنگی	بانک‌ها و مراکز اقتصادی	پایگاه خبری یا خبری - تحلیلی	پزشکی و سلامت	خبرگزاری‌ها	آموزشی و دانشگاه‌ها و مراکز علمی	هنر و ادبیات	فنی، مهندسی و فناوری	ورزشی	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	جمع
نشانه‌گذاری‌ها	۱۸۴	۲۷۰	۵۰۸	۳۰۱	۱۴۸۵	۳۴۱	۳۲۶	۳۴۲	۱۷۵	۲۳۳	۴۱۶۵
دستور خط و هماهنگی در رعایت آن	۴۶۸	۴۸۱	۵۶۸	۳۹۴	۱۸۵۷	۳۰۹	۱۹۷	۳۲۹	۴۸۷	۴۱۱	۵۵۰۱
عددنویسی	۱۲	۳۷	۳۴	۸	۱	۲۶	۱	۵	۴۹	۱۵	۱۸۸
حروف چینی (غلط تایپی)	۹	۲۰	۱۷	۶	۳۱	۹	۱۰	۱	۲۷	۱۶	۱۴۶
استقلال واژه	۲۴۶	۱۴۱	۲۸۳	۱۶۹	۱۰۸۵	۱۶۸	۲۳۳	۲۲۷	۲۲۲	۲۲۵	۲۹۹۹
فاصله‌گذاری	۳۶	۱۱۶	۹۵	۳۱	۳۲۷	۶۸	۳۵	۳۰	۱۸۳	۵۲	۹۷۳
جمع	۹۵۵	۱۰۶۵	۱۵۰۵	۹۰۹	۴۷۸۶	۹۲۱	۸۰۲	۹۳۴	۱۱۴۳	۹۵۲	۱۳۹۷۲

بر اساس جدول (۱- پ) مدار معناداری نتیجه آزمون کای اسکوئر کمتر از ۰/۰۱ است که این خود نشان می‌دهد تفاوت آماری معناداری بین شاخص‌ها و موضوعات ده‌گانه جامعه هدف وجود دارد ($P < 0.001$).

(ت) مقایسه میانگین اشتباهات بین موضوعات ده‌گانه جامعه هدف باتوجه به اینکه در تقسیم‌بندی موضوعی، سایت‌های پربیننده به ده موضوع مختلف تقسیم شده بودند، مقایسه‌ای براساس میانگین اشتباهات، ضروری می‌نمود تا اگر تفاوتی بین میانگین اشتباه در موضوعات وجود دارد، مشخص شود. برای این منظور از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد که نتیجه در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول (۱-ت): مقایسه میانگین اشتباهات در بین موضوعات ده‌گانه

مقدار معناداری	انحراف از معیار	میانگین	تعداد مطلب و خبر بررسی شده	موضوعات
P < 0.01	۵/۴۶	۱۷/۰۵	۵۶	اجتماعی فرهنگی
	۸/۶۶	۱۹/۷۲	۵۴	بانک‌ها و مراکز اقتصادی
	۶/۱۵	۱۶/۱۸	۹۳	پایگاه‌های خبری تحلیلی
	۴/۶۰	۱۴/۹۰	۶۱	پزشکی و سلامت
	۶/۴۳	۱۸/۱۳	۲۶۴	خبرگزاری‌ها
	۶/۴۷	۱۸/۴۲	۵۰	دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی
	۶/۴۰	۱۶/۰۴	۵۰	مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک
	۶/۱۳	۱۷/۶۲	۵۳	ورزشی
	۶/۸۱	۲۲/۸۶	۵۰	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها
	۶/۷۳	۲۰/۲۵	۵۰	هنر و ادبیات

بر اساس جدول (۱-ت) مقدار معناداری نتیجه آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه کمتر

از ۰/۰۱ بود که این خود نشان می‌دهد که در میانگین اشتباهات موضوعات ده‌گانه تفاوت آماری معناداری وجود دارد ($P < 0.001$).

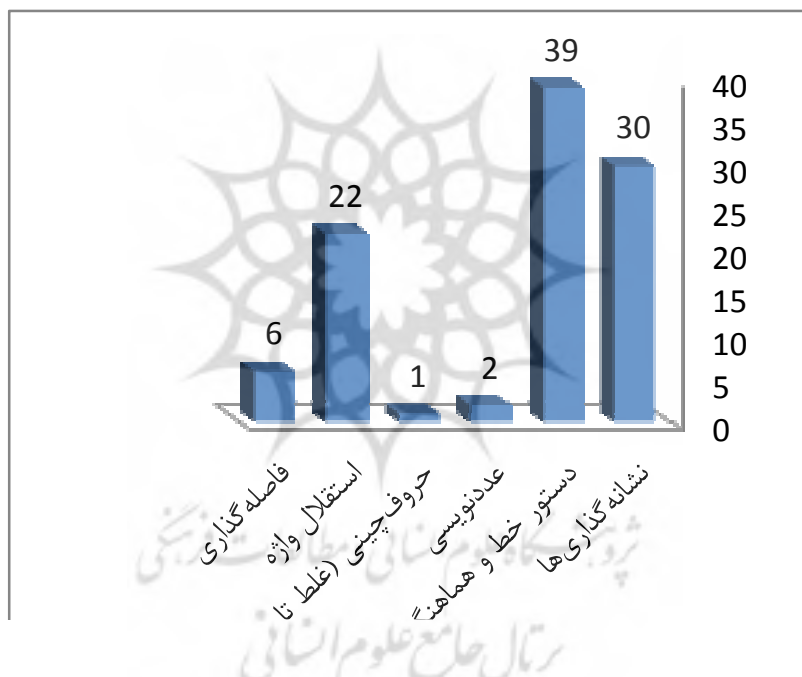
ث) مقایسهٔ دوبه‌دو (مقایسهٔ چندگانه) میانگین اشتباهات در بین موضوعات ده‌گانه: باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده در جدول قبل (۱- ت) و وجود تفاوت میانگین در بین موضوعات، برای تعیین تفاوت میانگین اشتباهات در موضوعات ده‌گانه، به‌صورت دوبه‌دو (Multiple Comparisons) مقایسه شدند که سطح معناداری و میزان رابطهٔ هر یک از آنها در جدول (۱- ث) قابل مشاهده است.

جدول (۱- ث) مقایسهٔ دوبه‌دو (مقایسهٔ چندگانه) میانگین اشتباهات در بین موضوعات ده‌گانه

سطح معناداری	خطای استاندارد	تفاوت میانگین	میانگین گروه‌ها	میانگین گروه‌ها
/۰۰۰	۱/۲۰۸۹۵	-۵/۸۰۶۴۳(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	اجتماعی فرهنگی
/۰۲۰	۱/۳۱۷۹۸	۴/۸۲۰۵۸(*)	پزشکی و سلامت	بانک‌ها و مراکز اقتصادی
/۰۰۰	۱/۱۵۵۴۸	-۶/۶۷۷۲۰(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	پایگاه‌های خبری
/۰۲۰	۱/۱۶۴۶۵	-۴/۲۳۷۲۰(*)	هنر و ادبیات	تحلیلی
/۰۲۰	۱/۳۱۷۹۸	-۴/۸۲۰۵۸(*)	بانک‌ها و مراکز اقتصادی	پزشکی و سلامت
/۰۰۱	/۷۰۹۶۲	-۳/۲۲۷۱۵(*)	خبرگزاری‌ها	
/۰۰۰	۱/۱۲۹۱۶	-۷/۹۵۸۳۶(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	
/۰۰۰	۱/۱۳۸۵۵	-۵/۵۱۸۳۶(*)	هنر و ادبیات	
/۰۰۱	/۷۰۹۶۲	۳/۲۲۷۱۵(*)	پزشکی و سلامت	خبرگزاری‌ها
/۰۰۱	۱/۰۴۱۵۸	-۴/۷۳۱۲۱(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	
/۰۰۰	۱/۳۲۱۷۱	-۶/۸۲۰۰۰(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک
/۰۰۴	۱/۲۷۹۵۸	-۵/۲۳۷۳۶(*)	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	ورزشی

۲۴	۱۵	۳۷	۴۱	۳۷	۳۱	۳۳	۳۴	۲۵	۱۹	نشانه‌گذاری‌ها
۴۳	۴۳	۳۵	۲۵	۳۴	۳۹	۴۳	۳۸	۴۵	۴۹	دستور خط و هماهنگی در رعایت آن
۲	۴	۱	۰	۳	۰	۱	۲	۴	۱	عددنویسی
۲	۲	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۲	۱	حروف چینی (غلط تایپی)
۲۴	۲۰	۲۴	۲۹	۱۸	۲۳	۱۹	۱۹	۱۳	۲۶	استقلال واژه
۵	۱۶	۳	۴	۷	۷	۳	۶	۱۱	۴	فاصله‌گذاری
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

نمودار (۱-ج) مقایسه درصد تعداد اشتباهات کلی براساس مؤلفه‌ها یا شاخص‌ها

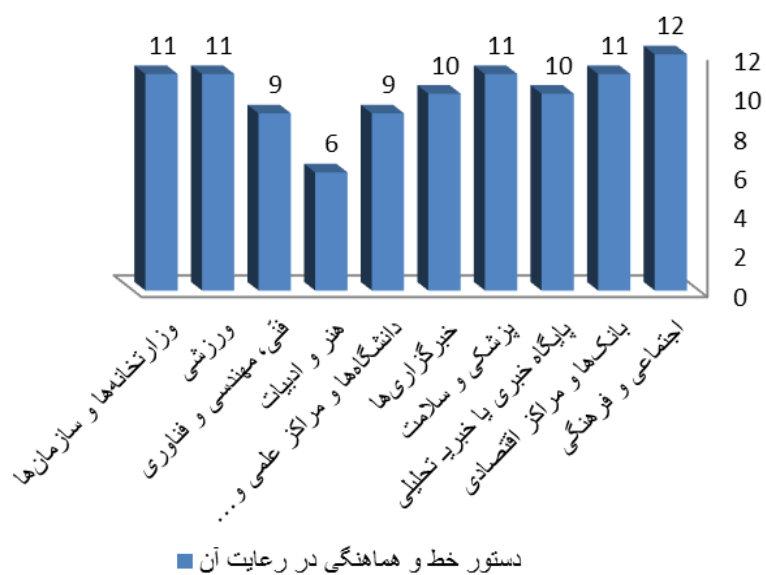
ج) نمودارهای درصد اشتباهات شاخص‌ها به تفکیک موضوعات ده‌گانه

چنانکه در نمودارهای (۲-چ) تا (۷-چ) مشاهده می‌شود، در شاخص نشانه‌گذاری‌ها، سایت‌های هنر و ادبیات با ۱۴ درصد؛ در اشتباه دستور خط، سایت‌های اجتماعی و فرهنگی با ۱۲ درصد؛ در اشتباه عددنویسی، ورزشی و بانک‌ها و مراکز اقتصادی هر کدام با ۲۲ درصد؛ در اشتباه حروف‌چینی، بانک‌ها و مراکز اقتصادی با ۱۹ درصد؛ در اشتباه استقلال واژه سایت‌های هنر و ادبیات و دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی با ۱۳ درصد و در اشتباه فاصله‌گذاری سایت‌های ورزشی با ۲۵ درصد، به ترتیب دارای بیشترین و کمترین اشتباهات هستند.

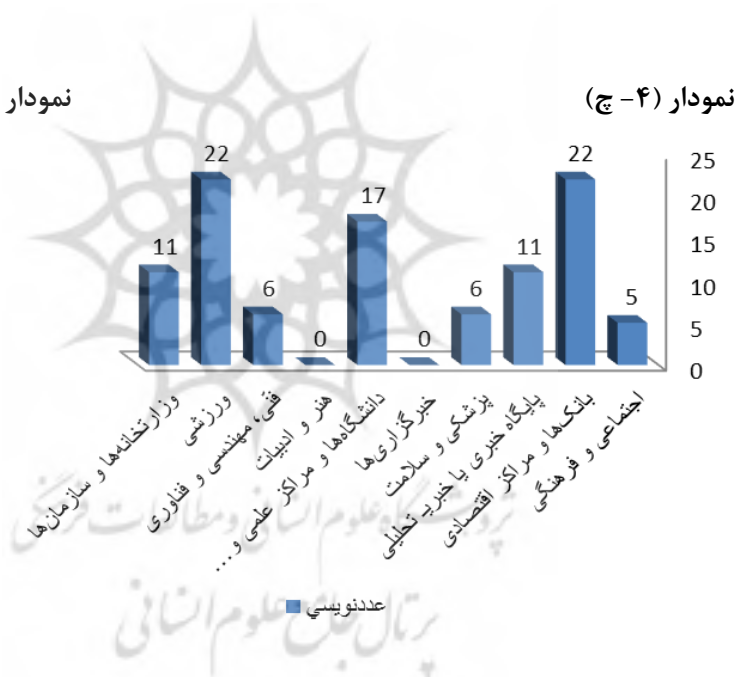
نمودار (۳-چ)

نمودار (۲-چ)

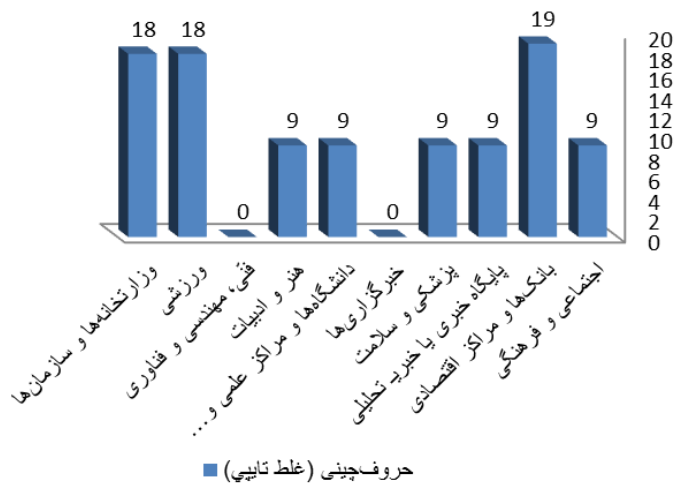

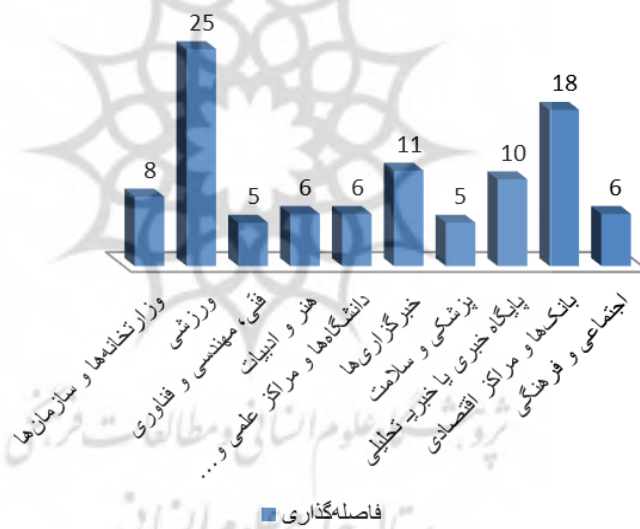
نمودار (۵-چ)

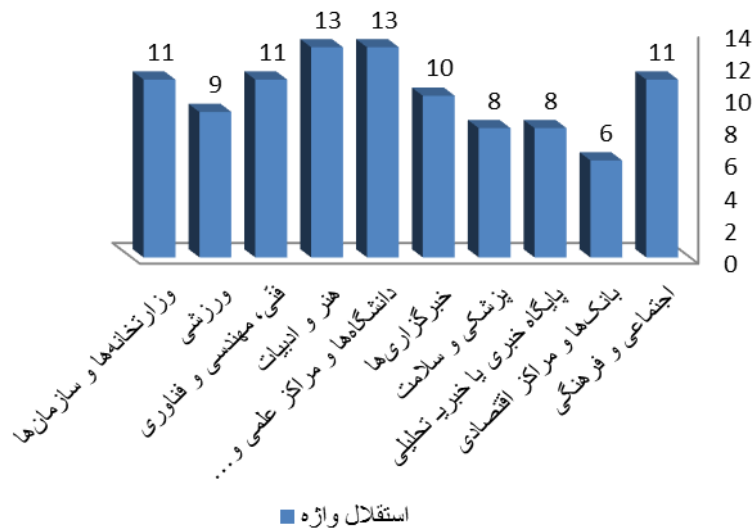
نمودار (۴-چ)

نمودار (7-ج)

نمودار (6-ج)

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که اشتباهات رایج در شاخص‌های ویرایش فنی در نوشتار وبسایت‌های پربیننده کشور، به ترتیب، عبارتند از: دستور خط و هماهنگی در رعایت آن (۳۹ درصد)، نشانه‌گذاری (۳۰ درصد)، استقلال واژه (۲۲ درصد)، فاصله‌گذاری (۶ درصد)، عددنویسی (۲ درصد) و حروف چینی یا غلط تایپی (۱ درصد). آگاهی نداشتن، بی‌توجهی و استفاده نکردن از نرم‌افزارهای موجود ویراستاری سه عامل اصلی حجم بالای خطاهای نگارشی است و برای کمک به حل مشکل هر کدام از عوامل یادشده، راهکارهای کاربردی و متفاوتی وجود دارد.

با توجه به این که نخستین بار است که وضعیت نوشتار در اینترنت از نظر ویرایش فنی پیمایش و سنجش می‌شود، مهم‌ترین نتایج و برداشت‌هایی که از گزارش تحلیل داده‌ها به دست آمده، این است که اشتباهات رایج در نوشتار تولیدشده در جامعه هدف، به خصوص در سه شاخص دستور خط و هماهنگی در رعایت آن، نشانه‌گذاری و استقلال واژه بسیار فراوان و چشم‌گیر است. بر همین اساس، مدیران و برنامه‌ریزان زبان فارسی و فضای مجازی، کاربران، سایت‌نگاران، نویسندگان وب‌گاه‌های اینترنتی و شبکه‌های

اطلاع‌رسانی و اجتماعی، باید برای حل این مشکل اقدام جدی بکنند؛ نهادهای مسئول در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با فضای مجازی برای ارائه آموزش‌های لازم برنامه‌ریزی کنند و اقشار مختلف مردمی نیز در فراگیری اصول نگارش فارسی کوشا تر باشند.

پیشنهادها

برای جلوگیری از آسیب‌های بیشتر به زبان و خط فارسی در فضای مجازی و اینکه نوشتار به سمت رعایت مطلوب درست‌نویسی و پاکیزه‌نویسی بگراید، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. اصول ساده دستور خط فارسی و موارد پر کاربرد نشانه‌گذاری در یک نرم‌افزار کم‌حجم و ساده تهیه و در گوشه هر سایت یا پایگاه اینترنتی نصب شود تا هم وب‌نگاران و هم خوانندگان با بدیهیات این اصول آشنا شوند؛
۲. برای نگارش رسانه‌های مکتوب و مجازی یک کارگروه تخصصی در نهادی مثل وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یا فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی تشکیل شود و از میان این همه تنوع و تکثر دیدگاه در حوزه آیین نگارش فارسی (بیش از ۶۰ عنوان تألیف) یک نمونه کار مشخص به دست آورند و آن را برای آیین وب‌نگاری یا نوشتار رسانه‌ها به همه فارسی‌زبانان معرفی نمایند.
۳. وزارت آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها زمینه فرهنگ‌سازی، آگاه‌سازی، آموزش‌های کوتاه‌مدت تخصصی و کاربردی، تحقیق و پژوهش‌های کاربردی را برای آسیب‌شناسی این موضوع فراهم نمایند و آیین درست‌نویسی و اصول دستور خط فارسی در فضای مجازی در آموزش و پرورش به‌طور جدی‌تر و منسجم‌تری در مقاطع مختلف تحصیلی آموزش داده شود؛
۴. زمینه به‌کارگیری و اشتغال دانش‌موختگان زبان‌شناسی و زبان و ادب فارسی فراهم شود؛ زیرا با وجود هرگونه نرم‌افزار که ممکن است به کمک ویرایش بیاید، به‌هیچ‌وجه عنصر انسانی نمی‌تواند از فرایند ویراستاری حذف شود؛
۵. ادارات و دستگاه‌های اجرایی کشور، در ارزیابی‌های سالانه خود ویرایش و درست‌نویسی را هم به موارد متعدد امتیازدهی اضافه کنند؛

۶. پایان‌نامه‌ها و رساله‌های بیشتری با گستره اهداف جزئی‌تر در زمینه ارزیابی و سنجش وضعیت نگارش فارسی در فضای مجازی، به‌ویژه در نوشتار موبایل محور تدوین شود؛
۷. موضوع آیین نگارش فارسی و آشنایی با اصول درست‌نویسی، در نظام برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای، مورد توجه قرار بگیرد و درس وب‌پژوهی به فرایند آموزش زبان فارسی در مدارس و دانشگاه‌ها اضافه شود.

پی‌نوشت

۱. برگرفته از مقدمه کتاب خلاصه مقالات نخستین کنفرانس بین‌المللی پردازش خط و زبان فارسی به کوشش فرزین یغمایی و همکاران که دانشگاه سمنان آن را در سال ۱۳۹۱ منتشر کرد.
۲. رجوع شود به راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی، حسن ذوالفقاری، ۱۳۸۷: ۱۸.

منابع

- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۷۳) تاریخ زبان فارسی، تهران، سازمان سمت.
- ارژنگ، غلامرضا (۱۳۹۴) ویرایش زبانی برای زبان نوشتاری امروز، تهران، قطره.
- بی‌جن‌خان، محمود (۱۳۸۹) زبان فارسی و رایانه (مجموعه مقالات)، تهران، سمت.
- (۱۳۹۴) «خط و زبان فارسی در فضای مجازی»، محتوای ملی در فضای مجازی، به‌کوشش سعید عاملی، تهران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی.
- تربتی سنجایی، محمود (۱۳۸۵) هفت گفتار در پاسداری زبان و ادب پارسی، تهران، هزاره سوم اندیشه.
- توکلی، احمد (۱۳۸۹) ویراستاری و مدیریت اخبار، تهران، خجسته.
- (۱۳۹۴) شیوه نگارش در رسانه‌ها، تهران، ثانیه.
- چناری، امیر (۱۳۹۲) آیین نگارش و ویرایش برای متون علمی، اداری و مطبوعاتی، تهران، زوار.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۲) راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی، تهران، علم.
- (۱۳۹۴) الگوهای غیرمعیار در زبان مطبوعات، طرح تحقیقاتی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اجرا شده در مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس.
- (۱۳۹۵) سهل‌انگاری غیرطبیعی در نوشتار فضای مجازی، روزنامه شرق، شماره ۲۵۸۷، پنجشنبه ۳۰ اردیبهشت.
- رضی، احمد و ضیائی، حسام (۱۳۸۹) «ویژگی‌ها و مسائل زبانی وب‌نوشت‌های فارسی»، نامه فرهنگستان، دوره یازدهم، شماره سوم.
- سارلی، ناصرقلی (۱۳۸۷) زبان فارسی معیار، تهران، هرمس.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۷) روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سنماری، حسین (۱۳۸۴) ویرایش در رسانه‌ها، تهران، مؤسسه انتشاراتی روزنامه ایران.
- شریفی، لیلا (۱۳۸۹) «پیامک، اسپرانتویی نوین»؛ بررسی ساختاری-محتوایی، مجله پژوهش زبان و ادبیات فارسی، شماره ۶.
- شهریاری فرد و چلمقانی (۱۳۹۲) «بررسی کلمات نامتعارف در زبان فارسی و شبکه‌های اجتماعی و دلایل رواج آنها»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی زبان فارسی و اینترنت، تهران، نویسه پارسی.
- صلح‌جو، علی (۱۳۸۶) نکته‌های ویرایش، تهران، مرکز.
- عامری، حیات (۱۳۹۵) زبان، هویت ملی و فضای سایبر، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۱) محتوای ملی در فضای مجازی، تهران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی.
- (۱۳۹۳) رویکرد دوفضایی به آسیب‌ها، جرایم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی، تهران، امیرکبیر.

- فامیان، رضاقلی (۱۳۹۵) زبان و خط فارسی در مسلخ فضای مجازی، روزنامه خراسان، ۲۵ آبان ۱۳۹۵، شماره ۱۹۴۰۲.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۷) دستور خط فارسی، تهران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- فرهی، آتوما (۱۳۸۸) نشانه‌گذاری، تهران، ری را.
- محمدنژاد عالی زمینی، یوسف و کاوسی، اسماعیل (۱۳۸۷) تأثیر فناوری نوین ارتباطی بر زبان فارسی، تهران، شادان.
- ناظمی یگانه، فاطمه (۱۳۹۳) «شیوه نگارش در رسانه‌ها، فصل‌نامه نقد کتاب»، شماره ۳ و ۴.
- نجف‌قلی‌نژاد، اعظم و همکاران (۱۳۹۰) فضای مجازی، امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزار ارزیابی، تهران، کتابدار.
- نویدی‌مهر، حمیدرضا (۱۳۸۸) راهنمای ویرایش و درست‌نویسی در مطبوعات، مشهد، قدس رضوی.
- نیکویخت، ناصر (۱۳۹۳) دانش نشانه‌گذاری در خط فارسی، تهران، چشمه.
- (۱۳۹۵) مبانی درست‌نویسی زبان فارسی معیار، تهران، چشمه.
- یاحقی، محمدجعفر و ناصح، محمد مهدی (۱۳۹۴) راهنمای نگارش و ویرایش، چاپ سی‌ام، تهران، به‌نشر.
- یغمایی، فرزین و همکاران (۱۳۹۱) خلاصه مقالات نخستین کنفرانس بین‌المللی پردازش خط و زبان فارسی، سمنان، دانشگاه سمنان.

- Aziz, Sh. & Shamim, M. & Aziz, M. F. , & Avais, P (2013), The Impact of Texting/SMS Language on Academic Writing of Students- What do we need to panic about?. *Elixiy Linguistics and Translation* (55).
- Crystal, D (2004) *The Language Revolution*. Italy, Polity Press.
- Dansieh, S. A (2011) SMS Texting and Its Potential Impacts on Students' Written Communication Skills. *International Journal of English Linguistics*, (1) 2.
- Greiffenstern, S (2010) *The Influence of Computers, the Internet and Computer-Mediated Communication on Everyday English*. Berlin. Logos Veflag Berlin GmbH.
- Mingle, J. & Adams, M. & Adjei, E. A (2016), A Comparative Analysis of Social Media Usage and Academic Performance in Public and Private Senior High Schools. *Journal of Education and Practice* (7) 7.